

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.103>

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДИВЕРСІЙ

Кравчук П.Ю.,*кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету
ПВНЗ «Європейський університет»
ORCID: 0000-0003-4246-974X***Потапов Я.Р.,***здобувач ПВНЗ «Європейський університет»,
ORCID: 0009-0001-3099-0514*

Кравчук П.Ю., Потапов Я.Р. Особливості криміналістичної характеристики диверсій.

У статті зазначено, що криміналістична характеристика є основною складовою методики розслідування будь-якого кримінального правопорушення і ті, що пов'язані з вчиненням диверсії, не виняток. Саме тому до елементів криміналістичної характеристики диверсій автором віднесено: 1) предмет злочинного посягання; 2) способи вчинення кримінального правопорушення; 3) знаряддя вчинення злочину; 4) місце та час злочину; 5) типові сліди.

Проаналізувавши чинний КК України, зроблено висновок, що предметом диверсії можуть бути: 1) люди – під час вчинення дій, спрямованих на їх масове знищення, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, а також масове отруєння або поширення епідемій; 2) об'єкти, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, – під час учинення диверсії у формі вчинення вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження таких об'єктів; 3) об'єкти радіоактивного забруднення (територія або інші) – під час учинення дій, спрямованих на таке їх забруднення; 4) тварини й рослини – під час учинення дій, спрямованих на поширення епізоотій чи епіфітотій.

Стверджується, що спосіб вчинення кримінального правопорушення свідчить про те, як, яким чином особа вчиняє суспільно небезпечне діяння, які прийоми, методи і засоби вона застосовує для цього. Спосіб вчинення злочину характерний насамперед для злочинної дії як активної, вольової суспільно небезпечної поведінки особи. Звичайно, способи вчинення кримінальних правопорушень повторюються, оскільки злочинець діє в аналогічних умовах, він має соціальні і психологічні типові риси, використовує певні знаряддя і засоби злочину.

Крім того, встановлено, що знаряддям диверсій можуть бути: різного роду вибухові пристрої та речовини; запальні суміші; вогнепальна чи холодна зброя; радіоактивні речовини, предмети або частинки; отруйні речовини тощо.

Що стосується місця вчинення злочину як ключового елементу криміналістичної характеристики диверсій, то до нього можна віднести: 1) місця скупчення (перебування) людей; 2) об'єкти, які мають важливе народногосподарське значення; 3) об'єкти, які мають оборонне значення; 4) територія розповсюдження заразної хвороби тварин; 5) територія розповсюдження заразної хвороби рослин.

Ключові слова: диверсія, кримінальне правопорушення, криміналістична характеристика, спосіб вчинення диверсій, предмет злочинного посягання, типові сліди злочину.

Kravchuk P.Yu., Potapov Ya.R. Features of the forensic characteristics of sabotage.

The article states that forensic characteristics are the main component of the investigation methodology of any criminal offense and those related to the commission of sabotage are no exception. That is why the author includes the following elements of the forensic characteristics of sabotage: 1) the subject of criminal encroachment; 2) methods of committing a criminal offense; 3) instruments of crime; 4) place and time of the crime; 5) typical traces.

Having analyzed the current Criminal Code of Ukraine, it was concluded that the subject of sabotage can be: 1) people - during actions aimed at their mass destruction, causing bodily harm or other harm to their health, as well as mass poisoning or the spread of epidemics; 2) objects that are important for the national economy or defense - during sabotage in the form of explosions, arson or other actions aimed at destroying or damaging such objects; 3) objects of radioactive contamination (territory or others) - during actions aimed at such contamination; 4) animals and plants - during actions aimed at the spread of epizootics or epiphytotics.

It is claimed that the method of committing a criminal offense indicates how, in what way a person commits a socially dangerous act, what techniques, methods and means he uses for this.

The method of committing a crime is primarily characteristic of a criminal act as an active, voluntary, socially dangerous behavior of a person. Of course, the methods of committing criminal offenses are repeated, because the criminal acts in similar conditions, he has social and psychological typical features, uses certain tools and means of crime.

In addition, it was established that sabotage tools can be: various types of explosive devices and substances; incendiary mixtures; firearms or cold weapons; radioactive substances, objects or particles; poisonous substances, etc.

As for the place of commission of the crime as a key element of the forensic characteristics of sabotage, it can include: 1) places of gathering (staying) of people; 2) objects that have important economic significance; 3) objects of defense significance; 4) the territory of spread of a contagious animal disease; 5) the territory of spread of infectious plant disease.

Key words: sabotage, criminal offense, forensic characteristics, method of sabotage, subject of criminal offense, typical traces of a crime.

Постановка проблеми. На жаль, з початком повномасштабного вторгнення Росії на територію нашої держави, збільшився й вплив вчинення диверсій на безпеку суспільства. Диверсії часто спрямовані на критично важливі об'єкти, такі як енергетичні установки, транспортні системи або комунікаційні мережі.

Вивчення особливостей криміналістичної характеристики диверсій допомагає розробляти ефективні стратегії протидії та захисту. Слід розуміти, що з розвитком технологій змінюються і методи диверсій. Тому саме окремі елементи криміналістичної характеристики дозволяють, крім іншого, адаптувати методи розслідування до нових технологій та вдосконалювати засоби їх виявлення та захисту. Адже розуміння особливостей диверсій дозволяє криміналістам розробляти методи та техніки аналізу для виявлення, розслідування та реагування на такі події.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання кримінально-правового та кримінально-процесуального характеру розслідування диверсій досліджувало багато вчених, серед яких: Д.С. Артеменко, С.А. Дика, А.С. Климосюк, В.Ю. Панченко, О.А. Чуваков та інші.

Метою статті є дослідження особливостей криміналістичної характеристики диверсій.

Виклад основного матеріалу. Розслідування злочинів проти основ національної безпеки України в період війни в нашій державі набуває особливого значення, оскільки його результати в подальшому дозволить покарати винних осіб, які, на жаль, можуть виявитися як українськими, так й іноземними громадянами. Як зазна-

чає С.А. Дика, «якщо охарактеризувати злочини проти основ національної безпеки України, то вони завжди супроводжуються тривалою активною формою і містять у собі дії з підготовки, вчинення, приховування злочину. Діями з підготовки здебільшого є розробка плану та підшукування співучасників. Здійснюється вербування населення з метою вступу у незаконні воєнізовані формування. Останнє насамперед проводиться з метою встановлення безпосереднього контакту під час особистої зустрічі або опосередкованого – з використанням соціальних мереж. Діями з підготовки також є забезпечення зброєю, одягом, харчуванням. Діями по прихованню найчастіше є виготовлення підроблених документів, знищення предмета або предметів злочинного посягання, інші» [1, с. 218].

Відповідно до ст. 113 Кримінального кодексу (далі – КК) України диверсія – це вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій [2].

Криміналістична характеристика є основною складовою методики розслідування будь-якого кримінального правопорушення і ті, що пов'язані з вчиненням диверсії, не виняток.

Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень – це система узагальнених даних про найбільш типові ознаки певного виду (групи) кримінальних правопорушень, що виявляються в способі й механізмі діяння, обставинці його вчинення, особі суб'єкта кримінального правопорушення, інших обставинах, закономірний взаємозв'язок яких є основою наукового та практичного виконання завдань розслідування.

Практична значущість цих даних полягає в тому, що під час розслідування конкретного кримінального правопорушення зіставлення наявних даних (що, де, коли, як, за яких обставин тощо) із системою узагальнених відомостей (наукових даних) про кримінальні правопорушення цього виду дає змогу сформулювати вірогідні версії, урахувати криміналістичні рекомендації щодо подальшого плану розслідування тощо [3, с. 262].

На нашу думку, до елементів криміналістичної характеристики диверсій відносяться:

- 1) предмет злочинного посягання;
- 2) способи вчинення кримінального правопорушення;
- 3) знаряддя вчинення злочину;
- 4) місце та час злочину;
- 5) типові сліди.

Предметом злочинного посягання є речі матеріального світу, впливаючи на які, особа посягає на ті або інші суспільні відносини. Точне встановлення предмета злочинного посягання дозволяє відмежувати одне кримінальне правопорушення від іншого, суміжного з ним. Ті або інші ознаки предмета посягання можуть виступати як пом'якшуючі або обтяжуючі обставини одного й того самого кримінального правопорушення або перетворювати його на більш тяжкий вид [3, с. 265].

Проаналізувавши чинний КК України, можна зробити висновок, що предметом диверсії можуть бути:

1) люди – під час вчинення дій, спрямованих на їх масове знищення, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, а також масове отруєння або поширення епідемій;

2) об'єкти, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, – під час учинення диверсії у формі вчинення вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження таких об'єктів;

3) об'єкти радіоактивного забруднення (територія або інші) – під час учинення дій, спрямованих на таке їх забруднення;

4) тварини й рослини – під час учинення дій, спрямованих на поширення епізоотій чи епіфітотій.

Як зазначає А. С. Климосюк, фізичні й соціальні ознаки предметів диверсії потрібно розглядати як такі ознаки, за допомогою яких розкривається природний і соціальний зміст таких предметів, що сприяє їх правильному практичному встановленню. Так, фізична ознака предмета злочину разом із ознаками кількості, якості, форми, стану та структури відображає його природні властивості, а соціальна ознака – його соціальне буття і значення. Фізична та соціальна ознаки особливо важливе значення мають під час характеристики об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, як предметів диверсії у формі вчинення вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження таких об'єктів [4, с. 102].

Спосіб вчинення кримінального правопорушення свідчить про те, як, яким чином особа вчиняє суспільно небезпечне діяння, які прийоми, методи і засоби вона застосовує для цього. Спосіб вчинення злочину характерний насамперед для злочинної дії як активної, вольової суспільно небезпечної поведінки особи. Звичайно, способи вчинення кримінальних правопорушень повторюються, оскільки злочинець діє в аналогічних умовах, він має соціальні і психологічні типові риси, використовує певні знаряддя і засоби злочину.

Крім того, обрання способу вчинення злочину пов'язане з особливостями особи злочин-

ця (стать, вік, судимість, наявність або відсутність злочинного досвіду тощо) й особливостями об'єкта злочинного посягання (віктимність жертви, відсутність охорони майна тощо). Повторюваність способів вчинення кримінальних правопорушень пов'язана з повторюваністю об'єктивних і суб'єктивних чинників, що їх визначають. У процесі злочинного діяння використання злочинцем певного способу його вчинення означає залишення характерного (типового) комплексу слідів. Саме тому дані про спосіб вчинення кримінального правопорушення дозволяють повноцінно встановити сліди, їх локалізацію, особливості механізму слідоутворення [3, с. 263].

Відповідно до ч. 1 ст. 113 КК України способами вчинення диверсій є:

1) вчинення вибухів, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю;

2) вчинення підпалів, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю;

3) вчинення інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю;

4) вчинення вибухів, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське значення;

5) вчинення підпалів, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське значення;

6) вчинення інших дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське значення;

7) вчинення вибухів, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають оборонне значення;

8) вчинення підпалів, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають оборонне значення;

9) вчинення інших дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають оборонне значення;

10) вчинення дій, спрямованих на радіоактивне забруднення;

11) вчинення дій, спрямованих на масове отруєння;

12) вчинення дій, спрямованих на поширення епідемій;

13) вчинення дій, спрямованих на епізоотій;

14) вчинення дій, спрямованих на епіфітотій [2].

Слід також зазначити, що згідно з Кодексом цивільного захисту епідемія – це виникнення на певній території за певний проміжок часу випадків інфекційної або неінфекційної хвороби, специфічної поведінки, пов'язаної із здоров'ям, або інших подій, пов'язаних із здоров'ям, які перевищують середні багаторічні показники або достовірно перевищують нормальне очікування за

відомими або невідомими раніше критеріями та впливають або мають тенденцію до одночасного впливу на непропорційно велику кількість людей у межах населення території. Кількість випадків, що свідчать про наявність епідемії, залежить від збудника, чисельності та типу населення, яке зазнало впливу, попереднього досвіду чи відсутності контакту з хворобою, часу та місця виникнення.

Епізоотія – це широке поширення заразної хвороби тварин за короткий проміжок часу, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на відповідній території. А епіфітотія – це широке поширення на території однієї або кількох адміністративно-територіальних одиниць заразної хвороби рослин, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на відповідній території [5].

Слід зазначити, що важливим буде також визначення знаряддя вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень. Знаряддя злочину – це предмети і речовини, які злочинець використовує для досягнення очікуваного злочинного результату [3, с. 265]. На нашу думку, це можуть бути: різного роду вибухові пристрої та речовини; запальні суміші; вогнепальна чи холодна зброя; радіоактивні речовини, предмети або частинки; отруйні речовини тощо.

Що стосується місця вчинення злочину як ключового елементу криміналістичної характеристики диверсій, то, на нашу думку, до нього можна віднести:

- 1) місця скупчення (перебування) людей;
- 2) об'єкти, які мають важливе народногосподарське значення;
- 3) об'єкти, які мають оборонне значення;
- 4) територія розповсюдження заразної хвороби тварин;
- 5) територія розповсюдження заразної хвороби рослин.

Крім того, у випадку кваліфікації злочинних дій за ч. 2 ст. 113 КК України, важливим буде і час вчинення даного кримінального правопорушення. А саме, під час воєнного стану або в період збройного конфлікту.

Останнім визначеним нами елементом криміналістичної характеристики диверсій є типові сліди злочину. На думку деяких науковців, типовими слідами можуть бути будь-які зміни середовища, що виникли внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Сліди злочину охоплюють: а) зміни в речовій обстановці; б) слі-

ди-відображення (сліди рук, ніг, транспорту, інструментів тощо); в) предмети – речові докази; г) документи – письмові, електронні тощо; д) ідеальні сліди (сліди пам'яті людини); е) запахові сліди; ж) сліди-мікро-частинки; и) звукові сліди [3, с. 266].

Висновки. Отже, з огляду на все вищезазначене, можна зробити висновок, що елементи криміналістичної характеристики диверсій мають велике значення для забезпечення безпеки суспільства та розробки ефективних стратегій відповідної протидії. Аналіз способу вчинення, використаних знарядь та предмету диверсій, а також ефективність заходів безпеки має ключове значення для виявлення та запобігання подібним загрозам. Крім того, слід пам'ятати, що розвиток сучасних технологій вимагає постійного удосконалення методів криміналістичного аналізу для ефективного протидії сучасним формам диверсій та забезпечення безпеки суспільства на різних рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дика С.А. Методика СБУ у розслідуванні злочину, передбаченого ст. 113 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 6, том 1. С. 216-220.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.01.2024).
3. Цимбал П.В., Кузьменко О.В., Антонюк А.Б., Омельчук Л.В. Криміналістика (у питаннях та відповідях): навчальний посібник. Ірпінь : УДФСУ, 2021. 414 с.
4. Климосюк А.С. Про кримінально-правову характеристику предметів диверсії та необхідність удосконалення їх законодавчого формулювання в статті 113 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2016. Вип. 5 (2). С. 101-106.
5. Кодекс цивільного захисту: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#n53> (дата звернення: 14.01.2024).